

Jugoslovanske jaslice in naša narodna pesem.

Napisal Venceslav Belé.

Čas od Miklavža do Božiča je doba najbolj tajinstvenih otroških radosti. Komaj mine Miklavž s svojimi čudežnimi darovi, komaj se nekoliko pomirijo po Miklavžu razburjeni otroški duhovi, ko se že začnejo obračati njihove misli nasproti Božiču in že prihajajo v goste skrbi glede jaslic.

Človek, ki gleda in opazuje te priproste otroške radosti in skrbi, se v teh dneh sredi med otroci nevede pomladi in nehoti pootroči. Spomin na tisto tiho blaženost, ki jo je človek užival in doživljal v svojih otroških letih pred jaslicami, v srcu nikdar popolnoma ne zamrje, tista pieteta do jaslic, katera je bila v nežnih letih v srcu porojena, nikdar popolnoma ne izgine, če ni srce docela izprideno in popačeno.

Pomladil sem se in se nekam pootročil, — sredi vseh teh težkih dni, — ko sem dobil letos v roke **Maksima Gasparija delo: »Jugoslovanske jaslice«**. Na šestih navdih in na eni dvojnati poli imamo tu v krepkih obrisih in v ploskatih, živih barvah lepo število vseh podob, ki so potrebne za jaslice; le legendarnega in pri naših jaslicah tako udomačenega »oslička in volička« bo marsikdo pogrešal. Res, da evangeliji teh dveh živinčet ne omenja ob rojstvu božjega deteta, zato pa jih pozna toliko bolj splošna in še posebej naša narodna legenda in pesem, ki jima je priborila ob »jaslicah« častno domovinsko pravico. Hudojuženska pesem n. pr. pravi tako: »Zunaj msta stoji skalica, pri skalici stoji štalica. T'ko je rekel Jožef Mariji: »Tu bova midva noč!« V štalico je peljal oslička, k jaslicam privezal volička; v štalici pripravil in pokadil, de sta mogla notri bit.« — Ne-ka druga iz Adlešic pravi: »Med oslom in volkom eno dete leži, svet Jožef ino Marija pa zraven stoji.« — »Oslek in volék« sta nekaka domačina in predstavljata »štalico«, v kateri gostuje sveta družina, zato ne bi smela manjkati pri teh Gasparijevih »Jaslicah«.

Podobe odraslih oseb imajo povprečno velikost 11 cm. Poleg običajnih oseb in novih osebnih motivov imamo tu več živali: ovčke, koze, govedo, gosi, pse in zajčke ter konje; velblodov te »Jaslice« ne poznajo, ker je našemu narodu to tuja žival. Po pašnikih raste nekaj domačega drevja in grmičja. Podobam sta pridana na dveh listih navodilo in skiciran načrt na sestavo jaslic; seveda je zraven tega načrta mogoča tudi prosta in poljubna sestava. Te »Jaslice« je izdala in založila »Umetniška propaganda« v Ljubljani, litografirane so pri J. Blasnika nasl. Izdelane so v Gasparijevem slogu, ki je tako značilen in znan, da ne mislimo tu govoriti o formalni strani teh podob in ne kritizirati Gasparijeve umetnosti, ampak pečati se hočemo le z vsebinsko stranjo teh njegovih »Jugoslovanskih jaslic«. Ideja in vsebina je bila tista moč, ki me je posebno razvedrila, ko sem pregledoval in premišljeval te še po polah razmetane podobe.

Te »Jaslice« so jugoslovanske predvsem po svoji ideji: Ta spomin rojstva Odršenikovega je posvečen otroškim srcem v spomin na novoporojeno narodno odrešenje jugoslovansko. To idejo izžareva pred vsem božična zvezda, ki oznanja pri običajnih jaslicah narodno odrešenje; odrešenje oznanja troedinemu narodu tudi zvezda nad temi »Jaslicami«. Narodna pesem primorska pravi: »V zvezdi stoji eno dete mlado, v rokah drži en križ zlati, v križu so zlatni puštabi.« Koledniki-kraljitarji so nosili svetlo zvezdo na visokem drogu, v zvezdi razne napise, tako n. pr. I. H. S. — Ta zvezda pa nosi »puštabe« S. H. S. Ta ideja se potem zopet ritmično ponovi v prikazni treh kraljev, ki ne prihajajo iz Jutrovega in niso predstavniki tujih paganskih narodov, ampak po svoji in svojih spremljevalcev narodni noši predstavlja na izrazit način vsak kralj po enega izmed treh jugoslovanskih narodov, ti trije kralji so: **Srb, Hrvat, Slove-nec**. Da jih ves svet takoj izpozna, kdo so ti, ki se klanjajo svojemu — odrešenju, za to skrbi njihov zastavonoša, ki nosi pred njimi narodno zastavo s grbom S. H. S! Razumljivo je, da jezdi jo ti junaki, — dva častljiva starčka eden resen možakar, — jugoslovanske konje in ne jutrovskih velblodov.

Kranjska narodna pesem nam tako preprosto in tako lepo slika prihod treh kraljev: »Glejmo, glejmo, kdo gre tam, zagvisno pridejo k nam; to so pač eni štajf ljudje, le to so kralji trije. Jaz bi rad vedel, odkod je ta prvi fajni gospod; ta jezdi hitro naprej, gvišno najbolj cesto ve! Se dva jezdi ta njim. Ta prvi je najbolj mlad, črn, portast ino zlat. Ljudje pravijo tako: »Kje bodo spali noč? Oh kam ti možeš gredó, ker toliko blaga nesó!« — Kamor so daleč prišli, eno štalico so našli, notri v štalico pridejo, pred dete pokleknejo. Gašper začne ofrovat, Jezusu noge kušvat; Melhijor ofruje zlato, Boltežar pa kadilo. Sveti Jožef se je tudi bal, k' je bil Jezusček zaspal, mislil je, da so ponj prišli, da bi z njim drugam odšli. »Hvala Bogu, vse je prav, zastoj sem se toliko bal; saj so ga prišli častit, njemu se pripočit!« — Ta Jožefov strah je posebno tedaj bolj umeven, ako pomislimo, da narodna pesem večkrat druži in menja časovno različne momente; tu imamo moment strahu pred Herodom kraljem združen s prihodom treh kraljev. Narodni humor je napravil iz teh motivov v dialektičnem izgovoru lepo šalo: neka pesem slika strah, da bodo trije sv. Kralji Jezusa — ukrali! —

Od teh bibličnih in legendarnih motivov »kraljitarstva« se lahko obrnemo tudi do simboličnega momenta v **narodno-političnem pomenu**. Lepo simboliko lahko apliciramo na tri kralje teh »Jaslic« z besedilom belokranjske kraljitarške kolednice: »Presveti tri kralji, preblažen vaš dan. *) Preblažena zvezda, ki svetiš ti nam! — »Mi smo trije elitarij, *) iz treh dežel smo sem prišli.« — Herodež je postal srdit, se imá nov kralj rodit: Je dal vse fante pomorit, dvanaest tavžent možkih otrok: To je bila žalost in jok. Mi pod to zvezdo pojdemo, vam novo leto voščimo. —

Tako in podobno je treba umevati glavno simboliko teh »Jaslic«, zato smo o tem najprej spregovorili.

Poleg tega pglavitnega idejnega elementa, ki tvori narodni moment teh »Jaslic«, je posebno očividni drugi bolj formalni moment, in to je **harmonija jugoslovanskih narodnih barv**. Narodna zastava, ki jo nosi zastavonoša s tremi kralji, podaja glavni in vodilni motiv barvne melodi-ke. Od vseh teh podob odseva kot nekaka krepka in enotno strnjena dominantna čudovito harmonično ubran trizvok: belo-modro-rdeč. Za belo barvo porablja Gaspari kar belo podlago papirja; podobne so litografirane v štirih barvah: prevladajoči sta modra in rdeča, spremljevalni sta nedoločno rumena in nekam rjavkasta; torej dve krepko izraziti poleg dveh neizrazitih. Iz mešanja teh štirih barv dobi umetnik druge možne in potrebne nianse, katere so pa v primeri s prevladajočim čisto in izrazito belo-modro-rdečim trizvokom precej skopo uporabljene. — Tako nam poleg programatičnega S. H. S. in jugoslovanske trobojnice ta trizvok barvne harmonije skoraj osten-tativno razglša narodnost teh »Jaslic«. Tročrki monogram, narodna trobojnica in barvni belo-modro-rdeči trizvok nam nazorno izražajo simboliko jugoslovanskega narodnega troedinstva, ki je tako lepa poosebljeno v treh kraljih: Srbu-Hrvatu-Slovenu. —

Poleg že omenjenega prvega idejnega, v kraljih, zastavi in zvezdi izražene, — poleg drugega formalnega, iz trizvoka narodnih barv odmevajočega, — imamo še tretji motivni moment, ki v zvezi s prvima dvema tvori narodni element teh »Jugoslovanskih jaslic«. To so **motivi narodne noše in narodnega življenja**. Med nošo prevladuje pred vsem — po obliki in ornamentiki — slovenska noša v raznih variantah; srečamo pa tudi srbsko in hrvaško. V moški noši se posebno odlikujejo lepi kožuhi, dolgi in kratki, na hrbtu okrašeni z lepimi našivi v narodnem slogu; potem vidimo pri teh možakih visoke škornje, lepe domače kučme-polhovke. Pri ženski noši vidimo široke, nabrane kikkle, modree, bele ošpetlje, svilnate naplečne rute; na glavi rute, avbe in peče; nekaj mlajših deklet je gologlavih; pri nekem posebno nališpanem dekletu vidimo krog pasu lep sklepavec; ena mlada mati je oblečena v starinsko kočmajko. ltd.

Posebno značilna za narodnost teh »Jaslic« sta pozorišče in življenje, ki ga vidimo na njem. Pozorišče dejanja je ne-kje v slovenskih deželah. Na griču nad

hlevčkom vidimo utrjeno selišče, ostanek in spomin izza turških časov, ko je ljudstvo tako hrepelo po — odrešenju. V selišču vidimo dve cerkvi in grad in razne druge večje stavbe. Vse nas spominja kakega starega slovenskega trga ali mesteca. V dolini pod mestecem, pod tem slovenskim Betlehemom, stoji hlevček, precej podoben tistemu iz narodne pesmi biljanske: »Srečna štalica betlehemska, družba nebeška v tebi stoji! Dasi lih razdrta, odpovsod odprta, se Jezus v njej rodi«. Ali pa druga pesem, ki pravi: »Tam zunaj za mestom ena štalica stoji, en malo pokrita, zaplankana ni.« —

V malih jaslicah ob vhoda v hlevček sedi mali Božiček in razprostira svoje ročice, kakor da bi hotel vse k sebi privabiti in priklicati; poleg njega stoji mlada njegova Mati Marija v lepi domači noši pobožne slovenske Micike; na drugi strani stoji pobožen slovenski oče, ki drži polhovko v rokah, oblečen je v kratek kožuh in čbut v dolge škornje, ta je Sv. Jožef. Želeli bi, da bi bila ta postava vse bolj častitljiva; nekoliko bolj star naj bi bil Sv. Jožef in pa odet v dolg kožuh, da bi nas navdajal s spoštovanjem; ta sv. Jožef pa postaja že skoraj nekaka karikatura in prav malo spominja tistega pristno-narodnega sv. Jožefa, katerega nam predstavlja narodna pesem: »Sveti Jožef, mož prestari, lepo, belo brado imá. Z brado giblje, z nogo ziblje lepo dete Jezusa«. Druga pesem zopet pravi: »Se noč bo rojen naš Jezus, naš kralj; Sveti Jožef ta stari bo naš general; Marija devica bo naša kraljica«. — **Marijina postava** se vse bolj strinja z narodnim pojmovanjem, ki je tako lepo izraženo v Jožefovih besedah: »O Marija, ti nevesta moja! Božične pesmi izrečno poudarjajo, da je Marija »ena lepa mlada mati; razlika v starosti med Jožefom in Marijo je izražena tudi v besedah: — v tej štalici en star mož kleči, ena čista devica otroka doji«. Božične pepevke proslavljajo »Rožo Marijo«, druge poznajo »eno lepo rožo gartrožo. To ni nobena gartroža, to je Marija cartana«. — Narodna pesem na splošno, posebno še božična, rada porablja **simbolične motive cvetlic** za Marijo. — »Lepa je roža lilija, še lepša je Marija«. — »Marija je po polju šla, je drobne rožice brala, in pušelček je delala, je bila prave vesela«. — »Iz srca mi rožica raste, lepa bela lilija. Obtrgala jo je Marija, da bi venček spletala: z rožmarina, z nageljna, z zlate bele lilije. Komur ga za dar podala? Tem nedolžnim deklicam«. — »Sveto nebo odprto stoji, gor' se Marija veseli z eno rdečo gartrožo, ki je pred solncem trgana. Angelci so jo trgli in jo Mariji šenkali. Marija plete krancelj zlat, ledih dekličem šenka ga«. — Marija daruje cvetje simboličnega pomena raznim stanovom; pa tudi razni stanov: možje, žene, fantje in dekleta darujejo posebno v kolednicah Mariji cvetje. — Lepo je izražen ta motiv v naših »Jaslicah« s tem, da nese neko dekle v hlevček Mariji za »ofer« lonček, ki je v njem zasajen grmiček lepo **cvetelih nageljnov**. To nas spominja tudi tega, kako nosijo k praznikom naša dekleta svoje lončke cvetlic tako rade Mariji na oltar. Posebno priljubljena cvetka je našim slovenskim dekletom ravno nagelj, ki ga je ovekovelil Zupančič v svoji »Dumi« z besedami: »Nagelj iz oken — lije zelen se po steni, rudeče se peni — v solncu tihi ta slap«. —

Poseben pomen zadobi dar nageljnov pred jaslicami, če se spomnimo besed božične pesmi iz goriškega Štandreža: »Marija je rožice brala, rudeče nagelčke, pušle je spletala svetlmu Jožefu«. Drugi simboličen pomen zadobijo nageljni po besedah: »Rasti, rasti nageljček, nageljček ti angelček«. Tako pomenijo nageljski pri jaslicah — angelčke, obenem pa simbolizirajo tudi ljubezen Marijino do sv. Jožefa. Zato je Gasparijev jaslični motiv »ofer nageljnov« zelo lepa in pomembna misel.

Pred sveto družino je zbrano ob jaslicah nekaj **pobožnega slovenskega naroda**, drugo ljudstvo šele hiti od vseh strani k hlevčku. Tik pred Božičkom kleči pobožna Metka in drži roke lepo sklenjene k molitvi, na drugi strani stojita dve sestri-ki Tončka in Žefka, obe verno zamaknjeni v Božje Dete. Posebno globokoverno pobožnost razodevata dva stara, obrita očanca. Eden kleči, roke drži trdoskrižane in sklanja glavo v globoki zamišljenosti. Drugi starček, že plešast, je vrgel polhovko pred noge, stisnil palico pod pazduho, vzal v roke rožni venec in začel glasno moliti »Sveti roženkranc«. Ta »roženkranc« ob jaslicah nas ne sme prav nič motiti, narodna pesem ne čuti v tem nika-kega protislovja, niti ne misli na to, kdaj

je ta molitev nastala. Neka pesem nam pripoveduje, kako je Marija — še predno je rodila Božiča Jezusčka — prišla v cerkev žegnana in dol pokleknila med vernike, oni pa so čez njo mrmrali: »Kaj ti tu klečiš, ko nimaš poroda božjega!« Marija se je tega prestrašila, mlo je zajokala in še lepše je molila »ta sveti roženkranc«. Po tej molitvi je spočela Jezusa. — Nič čudnega torej, da vidimo tudi pred jaslicami, ob rojstvu Jezusovem tega starčka pobožno moliti »ta sveti roženkranc«. — Da prav razumemo božične motive narodne pesmi, moramo posebno to upoštevati, da si priprosti narod rad predstavlja rojstvo Jezusovo v sedanjem času. Z nekako otroško živahnostjo domišljije se tako zelo in tako živo uživi v prizor pred štalico in ob jaslicah, kakor da bi bil sam živa priča in soudeležena oseba vseh teh dogodkov; zato pa ne gleda teh prizorov toliko v luči preteklih vekov in takratnih razmer, ampak vidi vse bolj v luči sedanjosti. Lesene ali papirne »jaslice« in vse osebe v njih niso samo neznamen spomin preteklosti, ampak **oživotvorjena resničnost sedanjosti**. Priprostega naroda navna domišljija ima veliko podobnost z otroško domišljijo. Najlepšo analogijo imamo v sledečem primeru: otroški domišljiji je punčka iz cuni živa, resnična oseba in otrok se uživi v najtesnejše, dejansko razmerje do te punčke; v narodni pesmi je priprosti narodovi domišljiji vse, kar vidi pri jaslicah, živa resnica in narod se uživi v resnično dejansko razmerje do vsega tega; narod, ki vidi pred seboj živega, ravnokar na svet rojenega Božička Jezusčka, pače pred njim na kolena in začne moliti svojo najnavadnejšo molitev, »ta sveti roženkranc«, ki odmeva na božični večer po vseh naših hišah, pred vsemi našimi jaslicami. V tem smislu moramo razumeti, da se v narodni pesmi posamezniki kličejo in vabijo »v štalco« in medsebojno svarijo in opominjajo, kakor n. pr. v tisti cerkljanski, kjer opominja moder možak svojega sopotnika: »Jur, ti s tvojo pal'co, te prosim, ker s' moj, ko prideš v štal'co, ko en steber ne stoji! Vzem' dol klofnerico, poklekni na tla, in mol' tam, kjer D'vica molila (rodila?) Boga!«

Kakor v mnogih narodnih pesmih, vidimo tudi v teh Gasparijevih »Jaslicah«, kako presenečenje je vsepovsodi zbudila vest o Božičevem rojstvu; od vseh strani hitijo in vrejo ljudje skupaj. — Značilna prikazen je **ponočni čuvaj**, ki nosi svojo veliko svetilko, na vso sapo trobi v svoj rog, da zbudi ljudi in naglih korakov hiti proti hlevčku, gledat, kaj vse to pomeni. »Zvonovi zvonijo sami od sebe zares — pravi nar. pesem. In koliko čudovitih prikazni sredi temne noči! Pesmi nam jih naštevajo: »Ena zvezda na nebu, prav čudno svetlá«. — »Sem videl eno luč«. — »K meni je prišel nočoj en fant, ki je imel en svetel gvant«. — »Okol' polnoči se naglo zabliška; saj megla je nizka, nato se nebesa široko odpro«. — »So vse gore zlate b'le«. — »Eno cartano dete tam v jaslih leži, je lepši kot solnce, še bolj se sveti«. — »Ura še dvanaest ni, solnce že sveti«. — »V luftu se močno svetli, jaz mislim, da nebo gori!« — »Tak'je bila svetla noč, da nobene fagle luč, ni treba b'lo prižgat'.« — Naravno je, da je ponočni čuvaj med prvimi, ki hitijo k hlevčku, dasi so ga mnogi že prehiteli. — Tu vidimo nekega drvarja, ki s culo v roki, pipico v ustih in sekiro na rami hiti od svojega dela, gledat, kaj se je zgodilo. Star, gladko obrbit očka, z vivčkom v brezobnih celjstih in s culo na palici preko rame, hiti naglo naprej, zvedavo se oziraje proti skupini pred hlevčkom. Mlada mama prihaja ravno iz cerkve, kajti v desnici nosi veliko mašno knjižico, z levico vodi svojega petletnega Frančka in hiti, da široka kikkla kar frli za njo. A tudi gospod graščak in gospa graščakinja sta se pripeljala v krasni kočiji, pred katero sta uprežena dva lepa konja-belca; kakor vladar na svojem prestolu sedi domišljavi kočijaž na kozlu in z umetno brezbriznostjo strmi pred se. »Vaša gnada, žlahtni gospod in žlahtna gospa« sta oblečena v starinsko gosposko nošo, ona nosi široko krinolino. Prišla sta iz gole radovednosti, brez vsakega daru, in iščeta pot do hlevčka; golorok pastir jima s krepko iztegnjeno desnico kaže smer. — Mali Tonček, ki tišči svojo »Začetnico« in tablico pod pazduho, jo kar naravnost iz šole brzih korakov maha proti štalici. — Dan in noč, leto in zimo, gospoda in kmeta, preteklost in sedanjost, evangelij in legendo, vse imamo tu tesno strnjeno in zvarjeno v enotno celoto; tudi je to popolnoma v duhu narod-

*) druga pesem ima: vaš dar.

*) druga pesem ima: zveličarji.

nih pesmi. Pri Gasparijevih »Jaslicah« vidimo tri možake v živčkom, kratko pipico v ustih. Res, da tobaka ne srečamo v narodni pesmi pogostoma, ker je kajenje tobaka nekaj novejšega kot večina narodnih pesmi; a v saleški dolini imajo neko narodno božičnico, kjer se med drugim glasi: »Hitro le pojmo, da noč ne mine prej; pota ne vemo, naj pa Jožef (to je sosed) sveti naprej! Da hitro pojedemo tja, tobaka Jožu daj, da se on zdravi! — Na! Pojdi hitro pred nami!«

Tudi ves tisti dirindaj in šum in hrum in tisto vrvenje in litanje, ki je Gaspari tako živahno ponazoril, je le odsev in odmev narodne pesmi in njenega božičnega razpoloženja in čustvovanja. Neka gorénjska pesem začneja: »Le hitro na noge, kdor more narveč! Zdaj vse gre narobe, kdor hoče kaj več? Mladček, le vstani in pojdi gledat ti ura še dvanajst ni, sonce že sveti!« — »Vas prosim, moj oče, ne vpite na glas! Pri miru vse pustite, gmah! mejte danes, se čudim sosedom, če on'to trpe, da Vas še s polenom kar spat ne spode!« — »Mladček le vstani in pojdi gledat ti itd.« Neka druga božičnica začneja: »Nocoj ne morem spati, ne vem, kako je to; prav hitro moram vstati, bom videl kaj je to. — V luftu se močno svetli, jaz mislim, da nebo gori, o čuda prevelika zagvišno se godi! — Oh, gor poglej, okno odpró, proti Betlehemu se ozri: boš videl kak' pastirci z veseljem ke grejo. — Kaj inate, ljubi bratci, nocoj za en prepir? Jaz mislim, da so sanje, še kajta vstati ni!« — Posebno značilna pa je ta-le: »Ti ljubi moj sosed, kaj se tebi kaj zdi? V mojem celem polištvu kar živega ni! Štir' hlapci, tri dekle in poba oča, člo moja ta stara nihocj mi je všla!« — »Ti ljubi moj sosed, kje si snoči ti bil? Ti si rihtig od vinca en polič več pil, potem si zadremal, ja celo zaspal, ino nisi nič slišal, da b' tudi ti vstal. Jaz ti hočem povedat, kar ti še ne veš: ena pošta je prišla celo dve sam z nebes, en angelj že kliče nas pavre vse taj, Bog Oče nas kliče, nas hoče met taj.« — »Oh ti ljubi moj Tomaž, zdaj že vse vem, sedaj pojedma hitro tja v Betlehem —« Lepa je neka kranjska kjer tudi nekako dramatično kot v tej nastopajo razni pastirji; le par odlomkov tudi iz te:

Jožik: »Moj Anzelj moj Anzelj! Kaj tebi se zdi? Le hitro vstani, odpiraj oči. Kako moreš spati? Jaz zdavnej ne spim. Jaz kukam in gledam, pri oknu stojim!«

Anzelj: »Ah, ko b'ga priskuknil, ker zmirej večji, vpije kot sova že cele noči! Se trudim za živino in komaj zaspim, pa vpije nad mano, da spet se zbudim!«

Jožik: »Glej tamkaj od daleč kak solnce gor gre, lih cni, kjer Jurjove štalce stoje: lej vse je veselo, ti se ne zbudiš? Le hitro vstani, kaj zmiraš smeriš?«

Anzelj: »Oh Jožik, oh Jožik, kako je lepo, to v srce trepeče, odprti je nebo. Kaj bova začela? Čem klicat ljudi! že Jakelj prepeva, on tudi ne spi. On žvižga, on poje on piska lepo, veselje obhaja, pojdi greva k njemu!«

Jožik: »Jaz pomnim, moj oča je mene učil, da se bo Mesija na zemlji rodil. Nocoj je gotovo ta zlahtni tu čas: v štalci je rojen, odrešil bo nas!«

Bolj kot katera druga nam po svoji obliki posebno ta pesem priča o nekdanjih dramatičnih nastopih pred jaslicami. Misli si moramo pred jaslicami male verske, nabožne igrice s primernimi božičnimi motivi; če prav upoštevamo ta dramatični moment, šele dobro razumemo neka-

tere pesmi, vso njih živahnost v dejanju in dialogu in posebno motive in reminiscence, zajete iz sodobnega življenja. — Dolgo časa so hranili živo to dramatično božičnih motivov. **Koledniki** in posebno »kraljitarji«, kateri so nastopali tudi markirani kot trije kralji. In ravno dramatični moment božične je združil in strnil toliko časovno in krajevno različnih in motivno navidezno nasprotnih sujetov. — Ta moment pa je tesno soroden — ako ne naravnost posledica — gerajomenjeni otroško naivni živahnosti narodove domišljije.

Naš narod si ne more misliti praznikov in pravega veselja brez **godbe in petja**; slišali smo že, kako pravi Anzelj o Jakelju: »On žvižga, on poje, on piska lepo, — veselje obhaja!« In Tomaž pravi svojemu sosedu: »Čuj, čuj ti moj sosed, zastopi me prav, pojte ljubi pavri, je angelj nam djal: Tam zunaj za mestom ena štala stoji, eno malo pokrita, zaplankana ni. — Tukaj, ljubi sosed, sin božji je to, da bode premagal, kar krivega bo. To je 'no veselje, to je en lepi špas, da b' piskal, da b' žvižgal, da b' jokal na glas! Če ta je ta prvi, katir' ima prit', hudiča premagat in pekel zaprit, on ga bo navil, on ga bo napel, hudiča premagal, da zlod' ga bo vzeli!« (Sosed mu odgovarja: — »Zdaj pridil, ljubi sosed, grema v Betlehem, da boma čistila še pobiča tam; jaz bom od veselja že godce gor vzeli, oni bodo tam godli, jaz bom pa pel.« — (Tudi ta pesem, katere odlomek smo že prej navedli, ima obliko dramatičnega dvogovora!) Neka druga božičnica pravi: »Pastirci že grejo, lepo piskajo in pojo, k ti betlehemske štali veselo gredo.« — In zopet: »Kaj z' eno veselje se znajde pri nas, da zdaj o polnoči tu sliši se glas, se slišijo godci in pevci že tam, pojedma pa bliže, da slišal bom sam.« — Vse to piskanje in petje in vsa godba, ki jo je narod spravil pred jaslice, je samo nekaj odmev in posnemanje angelskega petja in nebeške godbe ob rojstvu. Grahovska pesem pravi: — Sem slišal 'no petje in piskanje. — To ni človeško petje, to je preveč lepo, to so prebožji angelji, lepi mi pojejo.« — Po vsem tem še le prav razumemo, če vidimo v »Jugoslovanskih jaslicah« ne samo nebeškega angela z zlato trobento in drugega, ki prav po domače prepeva: »Slava Bogu na višavah«, — ampak tudi poleg ponočnega čuvaja, ki trobi v svoj rog nekega moža, ki nateguje svojo harmoniko in brunnega starčka ter mladega dečka z nekim flavtom in klarinetom.

Že iz gorenje pesmi, kjer je govor o »pavrih«, razvidimo, kako se poriva v ospredje **kmečko ljudstvo**; pred jaslicami nimajo veljave samo pastirji, ampak v vsej narodni pesmi prevladuje kmečki stan na splošno. To vidimo tudi v Gasparijevih »Jaslicah«, kjer najdemo na paši štiri posamezne pastirje razkropljene in razen teh še skupino dveh dečkov in ene deklice, ki kurijo ogenj. — Srečamo pa tu vse polno drugih kmečkih ljudi, ki hitijo od vseh strani skupaj s svojimi darovi, s svojimi »ofiri«, kakor so v božičnih dneh navajeni nesti svoj »ofer« gospodu fajmoštru. Zgled za »ofer« je posnelo naše ljudstvo po treh krajih, utrdila pa je med ljudstvom to navado slovanska radodarnost in gostoljubnost. — »Ofer« je predvsem kmečka šega, zato vidimo tudi v teh »Jaslicah«, kako hiti vse polno kmečkega ljudstva s svojimi darovi k hlevčku, medtem ko prihajata bogata gospod in gospa brez vsakega daru. — Poglavitni idealni

motiv, ki naše ljudstvo tako nagiba k radodarnosti pred jaslicami, kakor to izpoznamo iz narodnih pesmi, je siromaštvo sv. družine. Potem ko Marija in Jožef »k molitvi se pripravljata, nadloge Bogu povesta. Tako je rekel Jožef k Mariji: »Kaj bova nocoj večerjala?« — V drugi pesmi — iz Cerkna — se pomenkujejo ljudje med seboj: »Vzemimo tud s sabo od našga blaga, da Jezusu damo, potrebo ima!« — »Kar mene am tiče, kos platna bom dal; da bo za plenive, prav tanc'ga bom zbral.« — »Jaz bom domu stopil, tisto ovco bom vzel, katero sem undan bil volku otel!« — »Jaz bom s sabo nesel eno torbo jajc, eno dežo masla in kruha en krajc!« — Ob naših »Jaslicah« srečamo staro, zgrbano in sključeno Uršo, ki se opira ob debelo gorjačo in komaj vleče s seboj košaro jajc, ki jih je bila pač od hiše do hiše nabrala za kupčijo, a jih sedaj prav rada žrtvuje. — Pomisliti moramo tu seveda tudi na analogijo s **koledniki**, katerim so v »menu božjem« darovali obilo darov, posebno jestvine, vino in denar; vse to narodna pesem mesto kolednikom z veseljem obrača v dar sv. družini. Tako n. pr. prosijo Koledniki v neki žabniški kolednici med drugimi: »Dajte nam en malo bobu!« — Pri naših »Jaslicah« vidimo, kako lepa, mlada, štimano napravljena Jerica nese proti hlevčku velik krožnik, nakopičen rumenih bobov (fancelov), da bodo potrebni in lačni družini za poboljšek pri večerji, ker je ravno sveti večer. Neka mlada mati nese vrhan jerbas na glavi; ker je pokrit z rdečim prton, ne vemo, kaj je notri; najbrž bo v njem kaka dobra botrinja. Tri bolj štimana dekleta nosijo svoje darove v lepih kranjskih cekarjih, kakor jih rabijo na božjih poteh; ena teh je posebno nališpana, na glavi ima čudovito pečo z velikanskim petelinčkom. Kako bi taka na glavi nosila jerbas! Najbrž je to tista, ki je prva ošabno zapela: »Pa ne bom je nosila na glavi vodé!« — Mlad drvar in star očanc nosita nekaj v rdečih culah; harmonikar ima najbrž kaj pripravljenega v svoji usnjati torbi. Neka druga mlada mati nese v velikem glinastem vrču najbrž močno juho za mlado mater Marijo ali pa sladko mleko za njeno Dete. — Pridni Janezek nosi težak koš v levici, v desnici pa culo; drži se prav tako, kakor da bi prinesel gospodu fajmoštru lepah jabolk in pa tolstih kol, ki so jih mati poslali. — Vse te prikazni živahno spominjajo narodnih pesmi, kakor smo že prej slišali in ki zelo rade govorijo o takih materialnih darovih in »ofirih«. — »Kaj s seboj ponesemo?« — »Jajc in masla vzemi ti, inoj en par belih gosli!« (Res vidimo krog naših »Jaslic« tudi nekaj lepah gosli.) — »Nes s sabo sir en kos, da tamkaj čiral boš!« — »Nesite mu oter, najprej ti, Anžic, jaz vem, da ti imaš zadosti potic: to ubogo dete če mraza umret', Marija zdiluje, k'ga ni s čem odet!« — »Tomažek, ti gledaj, da koverte dobiš, pa dobro zamerkaj, da se ne zgubiš, ker vsaka oštarija te vleče na se, da včasih cel teden ne vemo za te.« — »Eno sukenjco imam, pa nič ne velja, ni druga ko luknja in srgana vsa. — Pa pojedma jaz prosit bogatih ženo, da b' mogel dobit kaj povojčev, plemo!« — »Jernejček ta zadnji bo zibelko dal, da vsmiljeni Jezusček bo notri zaspal, Marija zibala ter pela lepo: »Aja trotaja, le spanekaj sladko!« — »Saj veš, da sem jaz revež, kaj mu jaz hočem dat? Eno jagnje imam, še tega dam, pa pojedma sam pekljat.« — Tista cerkljanska, ki smo je že zgoraj odlomkom navedli, pravi dalje: »Jaz pojedma ta prvi, korajžo imam, pojedma za mano, vas notri peljam.« — »Oj cartano dete, kako je lepo, od mraza trepeče, je skoraj nago. Oden'ga ti s platnom, jaz sukno bom dal, da Jezus od mraza ne bo konc jemal. Marija, vzem gori te naše dari, katere smo semkaj prinesli zdaj mi. Ko bi b'li bogati, bi ti še več dal', al ker smo s'romaki, za ljube vzem to! O Jezus požegnaj nam dušo telo, po smrti pa vzemi nas v sveto nebó!«

»Oh, ljubi moj Jezus, kaj bi ti jaz dal, da bi ti na slamci prav sladko zaspal? Eno srajco samó, k'jo na sebi imam, ako hočeš jo imeti, rad tebi jo dam!« (Goriška).

»K ofru mu ponesemo, kar on poželi, eno brunno življenje, eno čisto srce.« — (Obloška.) — »Marija vzame Dete in gre in da pušnit pastircem nogé. Dal je ofer vsakter, kakor zamore en 'boj pastir. Marija za to zahvali lepo.« (Grahovska.) — »Oj vsmiljeni Jezus, te prosimo lepo, požegnaj nas z majhino rokco svojó!« — (Kranjska.)

Še en dar v Gasparijevih »Jaslicah« ne smemo prezreti: star očca nese zelo previdno, držeč z obema rokama lepo pred seboj, dvebokalarsko steklenico rdečega, pristnega domačega dolenskega cvička. Ta dar ni zgolj materialen, ampak ima precej idealnega v sebi; tudi ni samo smešna domislila slikarjeva, ampak je ta motiv po naziranju narodne pesmi povsem naraven in opravičen. Predvsem pomislimo, da si kranjska, zlasti dolenska domišljija ne more misliti poročne brez vina,

zato tudi — Božje Porodnice ne! — Potem pa moramo upoštevati, kako je **vin-ski motiv** v narodni pesmi tesno zvezan z najrazličnejšimi nabožnimi motivi! Žejni Koledniki imajo seveda tudi svoj del pri tem, da je toliko vinskih motivov vpletenih v božičnice; vendar so pa ti motivi po večini vseskozi idealnega značaja. Zato se tudi nad tistim očancem z njegovo dvebokalarsko steklenko vina ne smemo pohujševati. Treba je vedeti, kaj je Dolenjcu ali Vipavcu n. pr. — kapljica dobrega vina. Mislimi smemo, da je to tisti pobožni starček, ki poje o njem narodna pesem: »En starček je živel na vinskih gorah, tam doli na lepem Dolenjskem. — Pred smrtjo še enkrat je kupico vzel, tako-le Bogu je hvaležno zapel: »Oče nebeški glej, še en kozarček zdej, potlej ti vekomaj hvalo bom pel!« —

Velikokrat je evharistični moment na lep način strujen v narodni pesmi z vinskimi; v nekaterih božičnicah najdemo tesno strujen vinski, evharistični, trpljenjski motiv skupaj z božičnim, kakor n. pr. v sledeči: Pesem pripoveduje, kako je nadangelj Gabrijel prišel k Mariji, prinesel ji je vinski grozd; Marija ga je poduhala in zanosila Jezusa. Potem ga je rodila, na svečnico je šla z njim v tempel; prišli so Judje, hudi neverniki, in so Jezusa ukradli, odpeljali so ga daleč na visoko goro Kalvarijo; tam so ga dali v »vinsko prešo«, tako so ga stiskali, da je prišla iz nje sveta Rešnja kri in je vstalo v njej sveto Rešnje Telo. —

Spominimo se tudi Jožefovega vprašanja: »Kaj bova nocoj večerjala?« Predstavljajmo si njegovo skrb za sveto Porodnico. Keroška pesem pravi: »Jožef šitro ogenj stori in štalico lepo pokadi. Jožef vzame barihelco in hila po frišno vodico. Marija je rodila Jezusa in ha povoživa v jaselci. So vse here zvate blo, so vse vode z vinam takle. Jožef pa šitro pertače, Mariji svadko vince pernase. Jožef štalico šitro odpre, Ježiš v jaselcih rojen je. Pastirci štalco vahtajo, anhelci nad štalco pojo.« — S tem motivom združimo tistega znanega — tudi božičnega: »Mi smo štirji, vsi pastirji, radi vince pijemo. Kar imamo vse prodamo, da za vince dajamo. Sveti Jožef, mož prestari, lepo, belo brado ima, z brado giblje, z nogo ziblje lepo dete Jezusa«. Itd. Tu se očitno kaže vpliv kolednikov.

Nekaj drugih sorodnih motivov imamo v naslednjem:

»Ena ptica priletela, prav lepo si je zapela od vinca sladkega in od srca pravega. Ti pa nisi nobena ptica, ti si Marija Devica.« — »Jaz pijem en glaž vina v i-menu čiste Device. Čista je bila pred rojstvom, ob rojstvu in po rojstvu itd.« — »Kdo je to vince dal, da je tako sladko? Mep' ga je Jezus dal, jaz ga pa vam!« —

Iz svetega keliha zrastejo tri rožice: rumena pšeničica, vinska trtica, Devica Marija.

V svetem zlatem kelihu so tri kaplje Jezusove krvi; prva je padla na pšenično polje, druga je padla na vinske trte, tretja je padla na visoke gore, kjer Marija doli gre.

Koledniki zasadijo v vinograde belo lilijo (simbol Marijin) **vinsko trto**, pšenični klas.

Božična zvezda spusti tri svetle pramene: na polje, kjer raste pšenica, na gore, kjer raste trta, v gozde, kjer se vse drevje klanja Bogu in Mariji.

»Tičica je priletela iz dežele štajerske, prav lepo je zapela od te vinske trtice, od te vinske trtice, ki je Jezusova kri.« — Domislino se vinskega grozda, ki ga je Marija poduhala, Jezusa zanosila; zato je prišla iz »vinske preše« Jezusova kri.

Ko je šla Marija na svečnico z malim Jezusom k darovanju, ji Jezus po poti zaspil, — »krvavi pot po njem stoji, kak so te **vinske jagode**«. — Druga pesem nam pripoveduje, da je Jezus zaspal pod **vinsko trto**.

Znana je genealogija vina: »Marija rodila Jezusa, Jezus stvoril je zemlica, zemla rodila trsek je, trsek rodil je rozgca, rozga rodila grozdeka, grozdek rodil je vinčeka!« (Samobor.)

Zato so čisto naravne napitnice: »Bratec, pij, pij, si glažek naliž, si zgovor naredi, da Jezus je tu. Jezus je tu, Marija je tud: Svet Jožef, Marija za miza sedita. Strihan glaž vina pred njima stoji, požegnaj ga Jezus je njim in nam zdaj!«

Po vsem tem vidimo, da je čisto naraven in duhu narodne pesmi odgovarjajoč motiv vino pred jaslicami; — Kakor si naše ljudstvo ne more misliti velikega praznika in resničnega veselja brez godbe in petja, tako tudi ne brez pitja in vina; seveda ga je treba piti lepo po pameti in z »andohtjo«, tako kakor pravi narodna zdravica:

»Pijmo ga vsak en glaž, da bo Jezus pri nas! Pijmo ga vsak po dva, da b' še Marija b' la! Pijmo, pijmo vince, en glažek al' pa dva, na čast Marije D' vice in svet' ga Jožefal!«

Franc Skalar.

Ujetega ptiča tožba.

(S. Gregorčič.)

Oj zemlja širna, zemlja lepa,
ti cela bila si mi last;
zdaj ozka kletka me zaklepa,
ko vjel sem se v nesrečno past.

Ostrigli, oh, so mi peroti,
da ni mi moči v sinji zrak;
čez hrib in plan -- gorje siroti! --
ne nosi več me vzlet krepak.

Mrjé mi v ječi srce vbogo,
brezcvetna gine mi mladost...
Pač mnogo vzeli ste mi, mnogo,
ko zlato vzeli ste prostost!

A enega mi vzeli niste,
pa mi ue vzamete nikdar:
to pesmi so srebrenočiste,
to je glasov nebeški dar.

Samotno v kletki bom popevat,
dokler ne poči to srce;
vam dušo mrzlo bom ogreval
in sebi bom hladil gorje!

Ujeti ptič je pa s to tožbo popolnoma propadel. Že sam je slutil neugodni izid pravde, kar jasno sprčuje zadnja kitica. Je li bila tožba slabo sestavljena, je li bil njegov nasprotnik-toženec spretnejši, kdo ve?! Na odvjetnikov nasvet je pa naslovil ujeti ptič na sodnijo druge stopnje v določenem roku štirinajstih dni

Ujetega ptiča priziv.

Ko ste ostrigli mi peruti,
oskubli ste še moj život,
da prej bi zmaznil v zimi kruti,
da prej poginil bi moj rod.

Da bi ne pel več v kletki zali
in s petjem lajšal si bolest,
mi zvezala je ključek mali
zlohotna vaša močna pest.

Gorje ujetemu je pevčku,
če še zapeti si ne sme,
in če ne more sebi revčku
razbremeniti to srce.

Tudi to pot je ujeti ptič pogorel. Ni imel druge poti kakor tretjo instanco. In tako je šla na to oblast zopet v zahtevanem roku štirinajstih dni

Ujetega ptiča revizija.

Če zvezan kljun mi je za pesni,
za pičo tudi zvezan je,
tako živim jaz v kletki tesni,
družabnik moje je srce.

Živim, ker moram pač živeti,
na prošlost hrani me spomin
in nada, da bom smel zapeti
še enkrat revni jaz trpin.

Razsodbe ni še, ker stavkajo sodniki.